

УДК 738.3:7.071-028.78](477.86)

Романа МОТИЛЬ

ГОНЧАРНА МАЙСТЕРНЯ «ПОКУТСЬКА КЕРАМІКА»: ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Стаття висвітлює питання становлення і творчої діяльності сучасної гончарної майстерні «Покутська кераміка». Автор аналізує давні традиції та новаторські тенденції у творчості гончарів, розглядає стилістику, особливості форми і декору гончарних творів. Дослідження проведено на основі матеріалів, здобутих під час комплексної наукової експедиції Інституту народознавства Національної академії наук України на Покуття (11—30 липня 2016 р.).

Ключові слова: Покутська кераміка, творчість, традиції, новаторство, гончар, стилістика, посуд, форма, декор, гончарні вироби.

© Р. МОТИЛЬ, 2017

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (133), 2017

На початку ХХІ ст. у селі Котиківка, що неподалік від районного центру Городенка Івано-Франківської обл., творчий родинний колектив за-снував гончарну майстерню «Покутська кераміка», глиняні вироби якої сьогодні є широко відомими та популярними як в регіоні, так і за його межами. Здебільшого це ужиткова кераміка дуже широко-асортименту: макітри, кухлі для пива, підсвічники — уся продукція уже стала своєрідною візитною карткою краю.

А розпочалося все з 2007 р., коли Антон Микитюк, випускник відділу художньої кераміки Косівського інституту декоративно-прикладного мистецтва, надумав відродити на Городенківщині традиції місцевого гончарства. Адже цей край віддавна славився керамічним виробництвом, розвиток якого був зумовлений родовищами відповідних глин. Одні з давніх керамічних пам'яток, знайдених у районі Городенки, відносяться до епохи енеоліту та належать до Трипільської культури [7, с. 167], в межах теперішнього Городенківського району виявлено також пам'ятки лінійно-стрічкової [3, с. 97—99] та шнурової кераміки [10, с. 292], а згодом кераміку комарівської культури [1, с. 357]. Археологічну кераміку було віднайдено у с. Копачинці, Незвисько, Городниця, Стрільче, Лука, Острівець, Рогиця, Чернятин та інших селах і зараз вони зберігаються в археологічному музеї Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника, Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї, Львівському історичному музеї, Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї та Державному Ермітажі (Санкт-Петербург) [5, с. 29].

Родина, як могла, підтримувала юнацький ентузіазм і починання Антона Микитюка: разом з батьком переробили гараж під гончарську майстерню, побудували піч і зібрали гончарний круг.

Ранні роботи були не зовсім досконалими, дещо грубуватими, що дуже засмучувало хлопця, особливо коли на ярмарках бачив гончарні твори досвідчених майстрів. Та це не зупиняло Антона, а навпаки — підштовхувало до роботи, і, з часом, майстерність відшліфувалася. Почали з'являтися перші замовлення, справа стала просуватися.

Батько Антона — Михайло Микитюк (журналіст та психолог за фахом) допомагав молодому майстрові розробляти стилістику й орнаментику, направляв юнацьку енергію у потрібне річище і роботи виходили напроцуд цікавими. Перші скульптурні проби — бик у вишиванці, гусак у капелюсі, горщи-

Гончар Андрій Бучко за роботою на гончарному крузі, 2016 р.

Макітра «Шляхтянська». Глина, гончарний круг, ритунання, штамп, випал, тонування, м. Городенка Івано-Франківської обл., 2015 р.

ки у вигляді баранчика й дотепер серед асортименту виробів майстерні.

Антонове покликання переросло у родинну справу — йому допомагають двоюрідні брати Ігор і Тарас Паламарчуки, мама Наталія, сестра Христіна. Творчими розробками керує батько. Старший брат Антона — Богдан узяв на себе виробниче забезпечення майстерні, а його дружина Марія веде фінансові справи, займається інтернет-магазином та популяризацією продукції [4, с. 76].

Основний напрям, який обрали Микитки — традиційний український посуд. Майстри довго шука-

ли, викристалізували свої форми, відтворювали характерний для Покуття декор, консультувалися з істориками, етнографами, краєзнавцями.

З часом виробництво розрослося. У майстерні, яка сьогодні розміщується у приміщенні колишнього паливного складу підприємства «Облпаливо» м. Городенка, вже працює більше десятка молодих людей, серед них п'ятеро талановитих гончарів: Андрій Бучко (1986 р. н.), Віктор Баб'юк (1993 р. н.), Богдан Мороз (1989 р. н.), Антон Микитюк (1985 р. н.) та Роман Калюжний (1981 р. н.). Усі вони молоді, творчі та енергійні люди, що вселяє надію на їхнє перспективне майбутнє. Весь колектив, в основному, молодіжний і дуже дружній — разом працюють, разом проводять дозвілля, відпочивають. У двоповерховому приміщенні панує чистота і порядок, вироби охайно розставлені на стелажах та полицях. Діючими є 12 електричних печей із температурою випалу 1000 С, кожна з яких вміщає до 50-ти одиниць посуду.

Кожен витвір майстерні «Покутська кераміка» ексклюзивний, виточується вручну на гончарному крузі. Пластична глина зберігає сліди пальців гончаря а тому несе в собі красу рукотворного мистецтва, тепло і людяність. За основу взято традиційний гончарний посуд праслов'ян. Адже форми глиняних посудин, їх декор — це закодований світогляд, уявлення наших попередників про всесвіт і головні закони буття. Посудина була одухотвореним образом світу і людським уособленням, навіть окремі назви їх елементів донині є антропоморфними: тулово, плічка, шийка, ручки, вушка тощо [6, с. 20].

Про стародавню культуру виробництва гончарного посуду на Покутті, окрім археологічних та літературних джерел, свідчить багатство форм і різноманітність орнаментики, а також чисельна термінологія. Кожна назва посудини не тільки точно означає її функціональне призначення, а й окреслює форму.

Чимала кількість гончарних посудин виконує не одну функцію, а дві або й три (ужиткову, обрядово-ритуальну та декоративну). Насамперед глиняний посуд побутовув у кожній родині як ужиткова річ: в ньому готували і споживали страви, зберігали і транспортували продукти тощо. До певної міри за різноманіттям гончарних виробів можна визначати рівень побутової культури народу [8, с. 492].

Архаїчні форми українського гончарства, зокрема й неполив'яних виробів, походять ще з епохи неоліту [6, с. 40], відколи вже були закладені всі прототиби сучасного посуду. Під впливом внутрішнього процесу розвитку і культурних взаємозв'язків із сусідніми народами форми неполив'яної кераміки чи не найбільше зберегли характерні особливості й зазнали лише незначних змін. Саме неполив'яний посуд українців майже завжди викликає асоціації із стародавньою керамікою. Такі паралелі простежуються, практично, в кожному керамічному комплексі народів світу. Адже гончарство — дуже консервативне мистецтво [9, с. 46]. Окремі вироби сформували свої стилістичні ознаки ще від найдавніших часів: так, наприклад, миска, макітра і горщик безпосередньо пов'язані із давньослов'янською традицією, а глек і банька демонструють спорідненість із античним гончарством (їх підсвідомо порівнюємо із давньогрецькими амфорами). Микола Біляшівський слушно зауважив, що «починаючи з часів поганських, переважно князівських, ми маємо вже майже всі прототиписучасної посуду, не тільки щодо форми, а й орнаменту» [2, с. 72—78].

З цього твердження у жодному разі не можна робити висновок, що народний посуд є примітивним і відсталим у своїх формах. Навпаки, відносна їх стійкість і спадкоємність традицій в українському гончарстві свідчить про те, що конструкція і пропорції виробів були настільки досконало пристосовані до своїх ужиткових потреб і вимог, що не було потреби їх змінювати. Більше того, ця форма так зживається з нашою уявою, що створює поняття про «ідеальну» красу.

Саме такі традиційні, але модернізовані форми посуду виготовляють гончарі майстерні «Покутська кераміка». Сучасна продукція майстерні налічує біля 10 «стилів» (серій) гончарного ужиткового посуду. Найбільш традиційним є стиль «Етно» — це теракотовий посуд із пористою структурою приємного тепло-цеглистого кольору. Прості і логічні форми, зовсім без декору, зручні у користуванні — нічого зайвого, але в той же час така довершена гармонія. Завдяки відсутності поливи черепок «дихає», тому його ще називають «живим». Користується такий посуд неабиякою популярністю, бо вважається, що глина має своє особливе біополе. Недарма ж цілители і знахарі заварювали свої цілющі трави саме у неполив'яному посуді. Виготовляють цю серію по-

Глек «Покутень». Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, штамп, випал, тонування, м. Городенка Івано-Франківської обл., 2016 р.

Барило для вина. Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, штамп, випал, тонування, м. Городенка Івано-Франківської обл., 2016 р.

суду із синьої глини з коломийського кар'єру, або з червоної глини з інших родовищ.

«Селянський» стиль є ідентичним стилю «Етно», проте штучно «зістарений» темною затиркою.

Стиль «Святковий» за формами також нагадує «Етно», проте оздоблений скромним геометричним орнаментом. Саме до цієї серії відносяться традиційні набори «Покутської кераміки» до різдвяних свят, Масляної, Великодня.

До однієї з найбільш популярних можна зачислити серію «Червона Русь» — набір посудин червоно-

Склад готової продукції майстерні «Покутська кераміка», м. Городенка Івано-Франківської обл., липень 2016 р.

цеглистого відтінку, силуети яких нагадують форми візантійської кераміки.

Декілька стилів представлені виробами з білої глини — «Шляхтянський», «Тиверський», «Покутень». Білу глину замовляють у м. Слов'янську Донецької області.

Посуд стилю «Шляхтянський» вкритий вишуканим геометрично-рослинним орнаментом із завитками, але дуже делікатним. Декор лише підкреслює архітектоніку форм.

Ще один історичний стиль — «Тиверський». Назва походить від тиверців — східнослов'янських племен, що проживали між Дністром, Прутом та Дунаєм — тобто на теренах Покуття. Для нього характерними є середньовічні, різкі і децю «грубуваті» чорно-білі форми.

Ім'я стилю «Покутень» утворили шляхом поєднання двох географічних назв — Покуття і Кукутень — теренів, де під час розкопок були віднайдені пам'ятки трипільської кераміки (V—III тис. до н. е.). Білоглинні вироби цієї серії у декорі наслідують та інтерпретують мотиви трипільської орнаментики.

Ще один стиль майстерні «Покутська кераміка» — «Потішний». Назва говорить сама за себе. Наповнені добрим, але гострим гумором статуетки козаків, колядників, звірят чи пташок пластично збагачують й одухотворюють гончарний посуд.

Творчі зацікавлення молодих майстрів нескінченні, вони постійно у пошуках нових виражальних можливостей глини. Віднедавна розпочали працювати із кольоровими поливами (на замовлення закладів харчування), а це дає перспективу для нових звершень.

Колектив майстерні не лише активно відроджує давні традиції, але й впроваджує у виробництво кераміки новітні технології. Так на пропозицію проректора з наукової роботи Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, доктора хімічних наук Івана Миронюка було організовано виготовлення експериментальних зразків гончарного посуду: за спеціальною технологією неполив'яні гончарні посудини покрили колоїдним сріблом. Декілька зразків були передані в Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України для досліджень. Результати аналізів підтвердили найсміливіші очікування: вода, що перебувала у глиняних глечиках, оброблених колоїдним сріблом, протягом доби пройшла повну стерилізацію й цілковито очистилася від спеціально внесених у неї хвороботворних бактерій. На основі проведених аналізів НАН України видала відповідний сертифікат. Вкритий сріблом черепок має також і лікувальні властивості. Це пов'язано із пористою структурою неполив'яної кераміки. Завдяки їй колоїдне срібло, що міститься у поверхневому шарі черепка, інтенсивно взаємодіє із рідиною та виділяє іони Ag^+ . Вони спричиняють бактеріцидну дію на мікроорганізми, незаражуючи воду та запобігаючи розвитку в ній патогенної мікрофлори.

Таким чином, можна зробити припущення, що іони срібла не лише підвищують гігієнічну якість приготованої страви та забезпечують її триваліше збереження, але й проникають в організм людини і здійснюють лікувально-профілактичний вплив.

Отже, гончарна майстерня «Покутська кераміка» — це виробниче об'єднання творчих людей, що мають на меті відродження, осучаснення, розвиток і популяризацію традиційного глиняного посуду, створеного за прадавніми технологіями. Продукція майстерні підпорядковується трьома критеріям: практичність, екологічність, традиційність. Проте молоді люди вважають, що сліпе копіювання минувшини — рух в нікуди. Їхнє кредо — мудрість віків на службу сьогодення. Тому головна ідея гончарної майстерні — осучаснена старовина, а основний здобуток колективу — популяризація традицій прадавнього мистецтва української кераміки. У цьому полягає запорука успіху майстерні «Покутська кераміка» і подальший розвиток її творчого потенціалу.

1. Березанська С.С. Комарівська культура / С.С. Березанська // Археологія Української РСР. — Т. 1. — Київ : Наукова думка, 1971. — С. 354—363.
2. Біляшівський М. Деяко про українську орнаментику / Микола Біляшівський // Сяйво. — 1913. — № 3.
3. Захарук Ю.М. Памятки культури лінійно-стрічкової кераміки / Ю.М. Захарук // Археологія Української РСР. — Т. 1. — Київ : Наукова думка, 1971. — С. 96—104.
4. Кіндрачук М. Магія глини в руках митців / М. Кіндрачук, І. Миронюк, І. Романюк // Котиківка: від Трипілля до наших днів. Історико-краєзнавчий нарис про колишнє передмістя Городенки. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. — С. 76—79.
5. Лащук Ю. Покутська кераміка / Юрій Лащук. — Опішне : Українське народознавство, 1998. — 160 с. : іл.
6. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей Української РСР ХІХ—ХХ ст. / К.І. Матейко. — Київ, 1959. — 107 с.
7. Мовша Т.Г. Середній етап трипільської культури / Т.Г. Мовша // Археологія Української РСР. — Т. 1. — Київ : Наукова думка, 1971. — С. 165—177.
8. Мотиль Р. Гуцульська неполив'яна кераміка кінця ХІХ — початку ХХ століть: художні особливості / Романа Мотиль // Lemkowie, bojkowie, rusini — Historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. — Tom VI. — Slupsk, 2016. — S. 491—503.
9. Романець Т.А. Стародавні витоки мистецтва української кераміки / Т.А. Романець. — Київ : Просвіта, 1996. — 129 с.
10. Свешніков І.К. Культура шнурової кераміки західної частини УРСР / І.К. Свешніков // Археологія Української РСР. — Т. 1. — Київ : Наукова думка, 1971. — С. 292.

Romana Motyl

POTTERY WORKSHOP
«CERAMICS OF POKUTTIA»:
THE PECULIARITIES OF FORMATION
AND DEVELOPMENT OF CREATIVITY

The article throws light upon some questions in formation and development of creativity of modern pottery workshop «Ceramics of Pokuttia». The author analyzes ancient traditions and innovative trends in the creative work of potters, describes stylistics, features of form and decor of pottery ware. The materials of scientific expedition to Pokuttia of The Ethnology Institute of National Academy of Sciences of Ukraine (11—30 July 2016) have been put into the base of this study.

Keywords: Ceramics of Pokuttia, creativity, traditions, innovative trends, potter, stylistics, form, décor, pottery ware.

Романа Мотиль

ГОНЧАРНАЯ МАСТЕРСКАЯ
«ПОКУТСКАЯ КЕРАМИКА»:
ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ
И РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Статья освещает вопросы становления и творческой деятельности современной гончарной мастерской «Покутская керамика». Автор анализирует древние традиции и новаторские тенденции в творчестве гончаров, рассматривает стилистику, особенности формы и декора гончарных изделий. Исследование проведено на основании материалов, собранных во время комплексной научной экспедиции Института народоведения Национальной академии наук Украины на Покутье (11—30 июля 2016 г.).

Ключевые слова: Покутская керамика, творчество, традиции, новаторство, гончар, стилистика, форма, декор, гончарные изделия.